

УДК 342.7:004

DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.94.2.79>

ПРОБЛЕМАТИКА НОРМАТИВНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЦИФРОВИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В СИСТЕМІ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ

Щерба О.С.,

*студент юридичного факультету,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID: 0009-0006-4015-6730
e-mail: oleksandr.shcherba@student.uzhnu.edu.ua*

Ухаль К.П.,

*студентка юридичного факультету,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID: 0009-0009-5470-3645
e-mail: kateryna.ukhal@student.uzhnu.edu.ua*

Продан В.І.,

*старший викладач кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
юридичного факультету,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
доктор філософії
ORCID: 0009-0008-3805-5150
e-mail: viktoriia.prodan@uzhnu.edu.ua*

Щерба О.С., Ухаль К.П., Продан В.І. Проблематика нормативної ідентифікації цифрових прав людини в системі конституційних прав.

У науковій статті досліджено сутність, правову природу та місце цифрових прав людини в системі конституційних прав і свобод в умовах цифрової трансформації суспільства.

Акцентовано увагу на відсутності єдиного підходу до визначення поняття «цифрові права людини». Доведено також, що Конституція України не містить прямого закріплення цифрових прав, однак окремі її положення створюють нормативне підґрунтя для їх реалізації. Зокрема, статті 31, 32 і 34 Конституції України можуть бути розглянуті як основа для захисту електронних комунікацій, цифрової приватності, персональних даних, свободи вираження поглядів та права на інформацію в мережі Інтернет.

Окремо проаналізовано ключові проблеми правового забезпечення цифрових прав в Україні, серед яких фрагментарність нормативного регулювання, розпорошеність відповідних норм у різних нормативно-правових актах, відсутність уніфікованої правової категорії «цифрові права», недостатня сформованість судової практики та складність доказування порушень у цифровому середовищі. Підкреслено міжгалузевий характер цифрових прав, що ускладнює їх системне закріплення та належну інституціоналізацію.

У статті розкрито вплив цифровізації на реалізацію окремих фундаментальних прав людини, зокрема права на приватність, свободу вираження поглядів, доступ до інформації, недискримінацію, працю, освіту та справедливий суд. Особливу увагу приділено ризикам масового збирання і обробки персональних даних, непрозорості цифрових платформ, автоматизованій модерації контенту, алгоритмічному формуванню інформаційного простору та можливому блокуванню цифрових ресурсів без належних процедурних гарантій.

Досліджено вплив алгоритмічних рішень і штучного інтелекту на права людини. Визначено, що такі системи створюють як нові можливості, так і суттєві ризики, серед яких алгоритмічна упередженість, дискримінація, непрозорість автоматизованих рішень, складність їх оскарження, порушення приватності та невизначеність відповідальності.

У роботі також розглянуто цифрову ідентичність як важливий елемент реалізації прав людини у цифровому середовищі. Показано, що вона охоплює сталі та змінні елементи, які забезпечують

ідентифікацію особи у правовій системі та відображають її соціальну активність у цифровому просторі.

Обґрунтовано, що цифрові права не утворюють самостійного покоління прав людини, а є формою трансформації та функціональної адаптації класичних конституційних прав і свобод до умов цифрового середовища.

Ключові слова: цифрові права, конституційні права, права людини, цифровізація, штучний інтелект, цифрова ідентичність, право на приватність, свобода вираження поглядів, персональні дані, цифрове середовище.

Shcherba O.S., Ukhal K.P., Prodan V.I. Issues of normative identification of digital human rights in the system of constitutional rights.

The scientific article examines the essence, legal nature and place of digital human rights in the system of constitutional rights and freedoms in the context of the digital transformation of society.

The focus is on the lack of a unified approach to defining the concept of “digital human rights”. It is also proven that the Constitution of Ukraine does not contain a direct enshrinement of digital rights, however, some of its provisions create a regulatory basis for their implementation. Articles 31, 32 and 34 of the Constitution of Ukraine can be considered as the basis for the protection of electronic communications, digital privacy, personal data, freedom of expression and the right to information on the Internet.

The key problems of legal support for digital rights in Ukraine are separately analyzed, including the fragmentation of regulatory regulation, the dispersion of relevant norms in various regulatory and legal acts, the absence of a unified legal category of “digital rights”, insufficiently developed judicial practice and the difficulty of proving violations in the digital environment. The cross-sectoral nature of digital rights is emphasized, which complicates their systemic consolidation and proper institutionalization.

The article reveals the impact of digitalization on the implementation of certain fundamental human rights, in particular the rights to privacy, freedom of expression, access to information, non-discrimination, work, education and fair trial. Attention is paid to the risks of mass collection and processing of personal data, the opacity of digital platforms, automated content moderation, algorithmic shaping of the information space and the possible blocking of digital resources without proper procedural guarantees.

The impact of algorithmic solutions and artificial intelligence on human rights is studied. It is determined that such systems create both new opportunities and significant risks, including algorithmic bias, discrimination, the opacity of automated decisions, the complexity of their appeal, privacy violations and uncertainty of liability.

The paper also examines digital identity as an important element of the implementation of human rights in the digital environment. It is shown that it encompasses fixed and variable elements that ensure the identification of a person in the legal system and reflect his social activity in the digital space.

It is substantiated that digital rights do not form an independent generation of human rights but are a form of transformation and functional adaptation of classical constitutional rights and freedoms to the conditions of the digital environment.

Key words: digital rights, constitutional rights, human rights, digitalization, artificial intelligence, digital identity, right to privacy, freedom of expression, personal data, digital environment.

Постановка проблеми. Відповідно до статті 3 Конституції України, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності Української держави. У зв'язку з динамічним розвитком суспільних відносин та необхідністю їх унормування в сучасному світі формується та набуває розвитку новий правовий феномен – *цифрові права*. Щодо розуміння та трактування зазначеної категорії прав точиться певна дискусія, адже деякі науковці стверджують, що їх можна вважати новим поколінням прав людини, а інші що вони є сучасною формою реалізації основоположних прав і свобод людини і громадянина.

В умовах сучасності важко уявити людину, яка не володіє елементарними навичками користування мережею Інтернет. Відтак обізнаність людини про її права в Інтернеті є особливо актуальною. До того ж, проблема ускладнюється також тим, що цифровізація породжує нові загрози – кіберзлочинність, маніпуляції даними, алгоритмічну дискримінацію, поширення дезінформації тощо, а вітчизняне право ще не повною мірою встигає вчасно реагувати на ці виклики, що ставить під загрозу ефективність реалізації прав громадян.

Метою даної наукової статті є визначення сутності та правової природи цифрових прав людини, з'ясування їх місця в системі конституційних прав і свобод, а також формування узагальненого підходу до їх розуміння в умовах цифрової трансформації суспільства.

Стан опрацювання проблематики. Проблематика цифрових прав набула інтенсивного розвитку як у світовій, так і в українській правовій доктрині, передусім у площині конституційно-правових досліджень. Така увага зумовлена динамічною еволюцією інформаційно-комунікаційних технологій та глибинною цифровою трансформацією суспільних відносин, що об'єктивно потребує переосмислення традиційних підходів до змісту та гарантій прав людини.

У національній науковій площині вагомий внесок у розроблення цієї проблематики здійснили: Д.М. Белов, В.В. Берч, О.Б. Братасюк, Н.В. Верлос, С.А. Грачова, Х.В. Дідух, В.І. Продан, Ю.С. Разметаєва, М.Є. Черемісінова та інші. У своїх працях згадані науковці зосереджуються на окремих елементах механізму правового регулювання цифрових прав, зокрема на їх доктринальному визначенні, класифікаційних підходах, а також на з'ясуванні їх місця та ролі в системі конституційних прав і свобод людини в Україні.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж безпосередньо перейти до дослідження окресленої проблематики, доцільно з'ясувати змістовне наповнення категорії «цифрові права людини». Незважаючи на активне використання цього поняття у сучасному науковому дискурсі, воно не має усталеного тлумачення, що зумовлює необхідність його додаткового теоретико-правового осмислення.

Так, Ю.С. Разметаєва у своїх наукових працях пропонує комплексне бачення категорії «цифрові права людини», обґрунтовуючи доцільність її подвійного тлумачення. Зокрема, у широкому розумінні до цифрових прав відносяться всі права, реалізація та захист яких у сучасних умовах тісно пов'язані з використанням цифрових технологій або мають виражену онлайн-складову. У вузькому ж розумінні йдеться про права, що виникають або набувають ознак фундаментальних саме в умовах цифрової епохи. Дослідниця ілюструє ці підходи на прикладі права на приватність, права бути забутим, а також свободи вираження поглядів, аналізуючи відповідні юрисдикційні моделі, наявні та потенційні конфлікти, а також можливі шляхи їх правового врегулювання [1, с. 19].

Водночас у сучасній правовій доктрині цифрові права дедалі частіше розглядаються крізь призму їх трансформації під впливом глобалізаційних процесів та розвитку штучного інтелекту. Зокрема, у працях Т. Коломоєць, Н. Верлос, В. Нікітенко та В. Воронкової обґрунтовується, що цифрові права постають як динамічна правова категорія, яка формується в умовах стрімкого розвитку технологій і поєднує класичні права людини з новими викликами цифрового середовища. Автори акцентують увагу на тому, що глобалізація сприяє певній уніфікації підходів до розуміння та захисту цифрових прав на міжнародному рівні, водночас зберігаючи відмінності у національних правових системах. Особливого значення набуває вплив штучного інтелекту, який актуалізує проблеми автоматизованого прийняття рішень, алгоритмічної упередженості та обробки персональних даних, що безпосередньо впливає на реалізацію таких фундаментальних прав, як право на приватність, свободу вираження поглядів, доступ до інформації та недискримінацію. У цьому контексті цифрові права розглядаються як правова відповідь на нові технологічні ризики, що потребує як їх подальшого теоретичного осмислення, так і вдосконалення механізмів нормативного забезпечення [2].

У розвиток наведених підходів, у науковій літературі також простежується тенденція до конкретизації змісту цифрових прав через їх зв'язок із універсальними правами людини. Зокрема, Р. Тейлор обґрунтовує, що цифрові права людини є результатом адаптації та конкретизації загальноновизнаних прав і свобод, гарантованих міжнародним правом і конституційними актами держав, до умов інформаційного суспільства. У цьому контексті цифрові права розглядаються як права, що забезпечують можливість особи вільно здійснювати доступ до цифрового середовища, використовувати його ресурси, створювати та поширювати цифровий контент, а також користуватися комп'ютерними технологіями й електронними комунікаційними мережами, зокрема мережею Інтернет [3, с. 9].

Варто відзначити, наукові дослідження, присвячені цифровим правам в Україні, розкривають специфічні аспекти цього питання в контексті національного розвитку. Останні дослідження можуть надати глибше розуміння того, як цифрові технології впливають на права та свободи громадян. Загальний аналіз цих джерел свідчить про те, що цифрові права людини в Європі та Україні стають предметом зростаючої уваги та регулювання. Забезпечення балансу між інноваціями та захистом основних прав є важливим завданням для суспільства у цифрову еру [4, с. 114].

У зв'язку з динамічним розвитком суспільних відносин та процесами цифровізації у конституційному праві сформувався новий категоріальний апарат, зокрема утвердився термін «цифрові права». За своєю природою такі права здебільшого розглядаються як похідні від основоположних конституційних прав і свобод людини і громадянина, хоча частина науковців відносить їх до четвертого покоління прав людини. Водночас у доктрині конституційного права відсутній єдиний підхід до їх класифікації, що зумовлює наявність різних наукових позицій щодо визначення змісту та обсягу цифрових прав. Так, до основних цифрових прав, які виокремлюються у сучасній науковій літературі, зокрема, відносять: право на доступ до інтернету; право на захист персональних даних; право на цифрову ідентифікацію; право на свободу вираження поглядів онлайн; право на забуття (видалення персональних даних); право на доступ до відкритих даних; право на захист від цифрової дискримінації; право на безпечне цифрове середовище [5, с. 269-270].

З огляду на те, що цифрові права не мають прямого нормативного закріплення в Конституції України, у доктрині вони обґрунтовано розглядаються як похідні від уже гарантованих основоположних прав і свобод людини. Такий підхід відповідає природі конституційних прав як відкритої системи, здатної до еволюційного тлумачення відповідно до змін суспільних відносин. Саме тому низка положень Розділу II Конституції України може слугувати нормативним підґрунтям для реалізації цифрових прав. Зокрема, стаття 31 Конституції України, яка гарантує таємницю листування, телефонних розмов та іншої кореспонденції, підлягає розширеному тлумаченню з урахуванням сучасних умов і охоплює також електронні комунікації (електронну пошту, месенджери, інші цифрові канали зв'язку). Стаття 32 Конституції України закріплює право на невтручання в особисте і сімейне життя, а також передбачає захист персональних даних, що безпосередньо кореспондує із сучасними стандартами цифрової приватності та інформаційної безпеки. Водночас стаття 34 гарантує свободу думки і слова, а також право на вільний збір, зберігання, використання і поширення інформації, що у сучасних умовах реалізується переважно через цифрові технології та мережу Інтернет. Таким чином, чинна конституційна модель дозволяє інтегрувати цифрові права у систему основоположних прав шляхом їх функціонального тлумачення. Водночас відсутність їх прямого закріплення зумовлює фрагментарність правозастосування та різноспрямованість доктринальних підходів. У цьому контексті доцільним видається або офіційне конституційне уточнення змісту відповідних прав з урахуванням цифрової реальності, або поступове формування цілісної нормативної моделі їх реалізації на рівні галузевого законодавства з подальшою конституційною конкретизацією [6].

Серед ключових проблем правового забезпечення цифрових прав в Україні, як обґрунтовано зазначає І.В. Захарчук, передусім слід виокремити фрагментарність нормативного регулювання та відсутність цілісного законодавчого підходу до визначення їх змісту і гарантій реалізації. Така розпорошеність правового регулювання, що проявляється у наявності численних норм у нормативно-правових актах різної юридичної сили без належного системного узгодження, зумовлює складність правозастосування як на національному, так і на міжнародному рівнях. Водночас відсутність уніфікованої правової категорії «цифрові права» та спеціального законодавчого акта, який би комплексно закріплював їх перелік і механізми захисту, призводить до їх галузевої роздробленості, попри усталене доктринальне сприйняття цифрових прав як окремої групи прав людини, сформованої під впливом цифровізації суспільних відносин. Окремої уваги заслуговує також проблема недостатньої ефективності правозастосування, що виявляється у відсутності усталеної судової практики та єдиних правових позицій, складності збирання і фіксації цифрових доказів, особливо у випадках транскордонного зберігання інформації, а також у недосконалому процедур притягнення до юридичної відповідальності за порушення цифрових прав. У сукупності ці чинники свідчать про те, що, попри поступове формування нормативної та інституційної бази, фактична реалізація цифрових прав в Україні залишається обмеженою та потребує системного вдосконалення, зокрема шляхом кодифікації відповідних норм, гармонізації з правом Європейського Союзу та розвитку ефективних механізмів їх гарантування і захисту [5, с. 270–272].

Права людини історично формувалися як відповідь на соціальні конфлікти, технологічні зміни та трансформацію влади. Кожна епоха розширювала розуміння людської гідності як фундаментальної конституційної цінності. У цифрову добу змінюється не лише форма реалізації прав, а й сама структура соціальної взаємодії. Цифрові технології, як слушно наголошує А.О. Сапарова створюють новий простір існування людини – *цифрову публічну сферу*. Якщо раніше держава була основним суб'єктом потенційного втручання у права людини, то сьогодні значну частину

владних повноважень реалізують приватні цифрові корпорації. У цьому контексті особливої ваги набуває принцип людської гідності як мета-норма конституційного порядку. Цифрові права повинні розглядатися як продовження і конкретизація гарантій людської гідності в умовах алгоритмічного середовища. Принцип верховенства права є основою сучасного конституціоналізму. Науковці підкреслюють, що втручання у сферу приватності можливе лише за наявності чітких, передбачуваних і пропорційних правових підстав. [7, с. 196]

Відповідно, особливої уваги потребує питання забезпечення права на приватність у цифровому середовищі. З одного боку, цифрові права зазнають численних порушень і неправомірних втручань, а з іншого – залишаються складними для ефективного технологічного та правового контролю. Останнє зумовлює ускладнення механізмів їх захисту, оскільки відсутність належного законодавчого регулювання у сфері приватності в цифровому середовищі обмежує можливості своєчасного й ефективного реагування на порушення. Як слушно відзначається у науковій доктрині, недостатня визначеність правових меж обмеження цифрових прав обумовлює їх поступове зближення з традиційними правами людини, зокрема в умовах надзвичайних правових режимів. У період воєнного стану такі обмеження проявляються у формах звуження доступу до Інтернету, запровадження цензури та контролю контенту, покладення додаткових обов'язків на провайдерів щодо обмеження поширення інформації, а також у втручанні в конфіденційність і масовому збиранні даних. [8, с. 28-29].

Підкреслимо, нормативним підґрунтям захисту права на приватність виступають як національні, так і міжнародні правові акти. Зокрема, в Україні відповідні гарантії закріплені у Законі України «Про захист персональних даних», який регулює відносини, пов'язані зі збиранням, обробкою та зберіганням інформації про особу. Водночас універсальні стандарти захисту приватності сформульовані у статті 12 Загальної декларації прав людини, яка гарантує захист від довільного втручання в особисте і сімейне життя, недоторканність житла та таємницю кореспонденції. Саме гарантія таємниці кореспонденції в сучасних умовах набуває розширеного змісту та поширюється на електронні комунікації, що дозволяє розглядати її як одну з ключових основ забезпечення права на приватність у цифровому середовищі [9, с. 112].

Поряд із цим, цифровізація зумовлює більш глибокі системні зміни у структурі сучасного суспільства та характері суспільних відносин. Застосування цифрових технологій спричинило трансформаційні, по суті революційні процеси, які визначаються як цифрова революція. Вона проявляється у впровадженні інноваційних рішень у різні сфери людської діяльності та, як чинник динамічного розвитку, зумовлює формування цифрової економіки, становлення інститутів цифрового права і нової структури соціальних зв'язків, що ґрунтується на використанні інформаційно-комунікаційних технологій [10, с. 183].

Порівняно самостійною групою цифрових прав є ті, що спрямовані на забезпечення реалізації конституційних засад демократичного устрою держави. Поняття «електронна демократія» вже стало невід'ємною складовою сучасного конституційно-правового дискурсу. Зокрема, обґрунтовується, що цифрові технології істотно трансформують механізми реалізації базових прав людини, розширюючи можливості доступу до інформації, участі у публічному управлінні та контролю за діяльністю органів влади. У цьому контексті цифрові права постають як комплекс правомочностей, пов'язаних із використанням цифрових інструментів для реалізації демократичних свобод, зокрема доступу до інформації, свободи вираження поглядів у мережі Інтернет, захисту персональних даних та забезпечення рівного доступу до цифрових ресурсів. Водночас підкреслюється, що ефективність реалізації таких прав залежить від рівня цифрової грамотності населення та належного нормативного регулювання цифрового середовища [11].

Загалом у цифрову епоху відбувається істотна трансформація суб'єктного складу гарантування конституційних прав людини, що проявляється у розширенні кола учасників, які впливають на їх реалізацію. Якщо у класичній правовій моделі ключова роль належала державі як основному носію обов'язку забезпечення прав і свобод, то в сучасних умовах дедалі більшого значення набувають приватні технологічні компанії – глобальні цифрові платформи, соціальні мережі, пошукові системи та інші онлайн-сервіси, які фактично виступають посередниками у реалізації таких фундаментальних прав, як свобода вираження поглядів, право на інформацію та право на приватність. Особливістю правового статусу таких суб'єктів постає те, що вони формально не є носіями публічної влади, однак здійснюють функції, які за своєю суттю мають публічно-правовий характер. Зокрема, вони встановлюють правила поведінки користувачів здійснюють модерацию

контенту, визначають критерії допустимості інформації та можуть обмежувати доступ до певних ресурсів або облікових записів. У зв'язку з цим обґрунтованим видається висновок про формування феномену так званої «приватизації публічної влади» або ж «приватизації прав людини», за якого регулювання значної частини суспільних відносин зміщується у площину корпоративних політик. Така трансформація породжує низку викликів, серед яких особливою гостротою набувають проблеми обмеження свободи слова без належних процедурних гарантій, а також ризику порушення права на приватність у контексті обробки персональних даних користувачів.

Крім того, вплив приватних технологічних компаній посилюється використанням алгоритмічних систем та штучного інтелекту, які визначають, яку інформацію отримує користувач, формують інформаційний простір та можуть створювати ефект так званих «інформаційних бульбашок», що безпосередньо впливає на реалізацію права на доступ до інформації та свободу формування власної думки, що є фундаментальними елементами суспільства [12, с. 83-84].

У зв'язку з цим виникає потреба у переосмисленні ролі держави у забезпеченні прав людини. Держава вже не може обмежуватися лише невтручанням, а повинна виконувати активну регуляторну функцію щодо діяльності приватних цифрових суб'єктів. Йдеться про встановлення чітких правил прозорості, підзвітності та відповідальності технологічних компаній, запровадження ефективних механізмів оскарження їхніх рішень, а також забезпечення відповідності корпоративних політик міжнародним стандартам прав людини.

Алгоритмічні рішення як форма автоматизованого прийняття рішень на основі обробки великих масивів даних набувають широкого застосування у різних сферах, що зумовлює їх безпосередній вплив на реалізацію прав і свобод людини. Такий вплив проявляється, зокрема, у ризиках дискримінації через відтворення упереджень у даних, загрозах для приватності у зв'язку з масовою обробкою персональної інформації, а також у можливіму обмеженні права на справедливий суд через непрозорість алгоритмічних рішень. Водночас діяльність цифрових платформ впливає на свободу вираження поглядів шляхом модерації контенту, а використання алгоритмів у соціально-економічній сфері – на реалізацію права на працю та соціальне забезпечення. Ключовими проблемами залишаються непрозорість алгоритмів, їх потенційна упередженість і складність визначення відповідальності, що зумовлює необхідність правового регулювання, спрямованого на забезпечення прозорості, підзвітності та обов'язкової участі людини у прийнятті юридично значущих рішень, з урахуванням міжнародних стандартів, зокрема положень Загального регламенту захисту даних.

В епоху штучного інтелекту особливої уваги потребує трансформація окремих фундаментальних прав людини. Так, право на приватність зазнає як нових можливостей, пов'язаних із підвищенням рівня кібербезпеки та автоматизацією обробки даних, так і суттєвих ризиків через масштабний збір інформації, непрозорість алгоритмів і можливість витоків персональних даних. Свобода вираження поглядів трансформується під впливом автоматизованої модерації контенту та поширення інформації, що, з одного боку, розширює доступ до комунікації та самовираження, а з іншого – створює ризики цензури, маніпуляції інформаційними потоками та алгоритмічної упередженості. Право на працю також зазнає істотних змін, оскільки автоматизація може як сприяти підвищенню продуктивності та появі нових професій, так і призводити до скорочення робочих місць та посилення соціальної нерівності. Водночас право на освіту трансформується через можливості персоналізації навчання та розширення доступу до освітніх ресурсів, однак супроводжується ризиками обмеження різноманітності інформації та формування так званих «інформаційних бульбашок», що у сукупності зумовлює необхідність формування комплексного правового підходу до регулювання впливу штучного інтелекту на права людини [13, с. 103-106].

У цьому контексті особливого значення набуває цифрова ідентичність як один із ключових елементів реалізації прав людини у цифровому середовищі. Для розуміння її сутності доцільно звернутися до підходу Ж. Рохфельд, яка розглядає цифрову ідентичність як поєднання стабільних і змінних елементів. Основу становить так звана стійка ідентичність – сукупність базових характеристик, наданих особі від народження, які майже не піддаються зміні та забезпечують однозначну ідентифікацію особи у правовій системі. Водночас сконструйована ідентичність має динамічний характер, вона формується протягом життя, відображає соціальну активність індивіда та може трансформуватися залежно від обставин [14].

Окремим аспектом цифрової ідентичності є прихована ідентичність, для якої характерною є анонімність, що має подвійний правовий ефект: з одного боку, вона виступає гарантією свободи

вираження поглядів, а з іншого – створює передумови для безкарного вчинення правопорушень. Як зазначає А.В. Гончарова, показовим у цьому контексті є рішення Апеляційного суду в Гаммі 2011 року, у якому було відхилено вимогу щодо розкриття особи автора негативного онлайн-відгуку з огляду на те, що обов'язкова ідентифікація може стримувати осіб від вільного висловлення думок і спричиняти самоцензуру, що суперечить свободі слова. Подібна правова позиція простежується і в практиці Європейського суду з прав людини, який наголошує на необхідності балансу між свободою вираження поглядів та захистом честі, гідності і безпеки особи навіть в умовах анонімності користувачів. У цьому контексті особливого значення набуває кримінально-правовий захист цифрової ідентичності, оскільки незаконне заволодіння персональними даними часто супроводжується іншими правопорушеннями – від наклепу до несанкціонованого втручання в інформаційні системи, а у випадках використання таких даних для доступу до фінансових ресурсів може кваліфікуватися як шахрайство відповідно до Кримінального кодексу України. Водночас сучасні цифрові технології дозволяють інтегрувати розрізнені дані в межах єдиної цифрової ідентичності, що підвищує значення належної ідентифікації особи як учасника правовідносин та зумовлює необхідність подальшого науково-правового осмислення цього феномену як основи ефективного захисту персональних даних [15, с. 190].

Разом із тим, будь-які пропагандистські дії, спрямовані на спотворення реальності та вплив на процес самовизначення спільнот, є протиправними, однак у кіберпросторі принцип заборони застосування сили або погрози силою набуває специфічних форм реалізації. Як слушно зазначають С.Б. Карвацька, А.З. Маник та В.В. Яремчук, цифрове середовище не виключає застосування базових норм міжнародного права, хоча й ускладнює їх інтерпретацію та реалізацію [16]. У цьому контексті Міжнародний суд ООН у Дорадчому висновку щодо законності використання ядерної зброї (1996 р.) наголосив, що положення статей 2, 4, 51 і 42 Статуту ООН поширюються на будь-які форми застосування сили незалежно від використовуваних засобів. Водночас відсутність чітких критеріїв кваліфікації кібератак як збройного нападу зумовлює звернення до практики держав, які формують відповідні підходи. Зокрема, Велика Британія розглядає втручання в роботу критичної інфраструктури, що спричиняє значні людські втрати, як можливу форму незаконного застосування сили або збройного нападу, тоді як Франція допускає таку кваліфікацію у разі спричинення масштабної шкоди, включаючи людські жертви, значні економічні втрати або виведення з ладу ключових систем із тяжкими наслідками. Разом із тим транскордонний характер кіберпростору істотно ускладнює визначення юрисдикції та застосування національного законодавства, загострюючи проблему забезпечення балансу між вимогами безпеки та дотриманням основоположних прав людини. Додатковим викликом є зростання ролі приватних суб'єктів – цифрових платформ та інтернет-провайдерів, які через власні правила користування фактично впливають на реалізацію прав людини, тоді як рівень демократичного контролю за їх діяльністю залишається обмеженим [16, с. 1196].

Водночас доцільним є чітке розмежування понять «інформаційні права» та «цифрові права», оскільки вони мають різний предмет правового регулювання. Як наголошують К.В. Денисенко, І.С. Борко та О.М. Косов, інформаційні права можуть реалізовуватися як за допомогою цифрових технологій, так і поза ними, зокрема через традиційні канали доступу до інформації, тоді як цифрові права є невід'ємно пов'язаними саме з використанням цифрових та інформаційно-комунікаційних технологій. У цьому контексті інформаційні права доцільно розглядати як ширшу категорію, в межах якої цифрові права виступають специфічним підвидом із особливостями реалізації в цифровому середовищі. Водночас цифрові права формуються внаслідок трансформації класичних конституційних прав і свобод людини в умовах цифровізації та функціонують у трьох взаємопов'язаних вимірах – інформаційному, соціально-технічному та конституційно-правовому, що дозволяє розглядати їх як адаптовану до цифрового суспільства підсистему конституційних прав. Незважаючи на те, що такі права за своєю суттю є інструментом реалізації базових прав і свобод та формально не потребують окремої нормативної фіксації, їх специфіка в умовах цифрового середовища обумовлює необхідність додаткової правової деталізації механізмів їх гарантування та захисту з метою підвищення ефективності їх реалізації [17, с. 92].

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що феномен цифрових прав формується на перетині конституційного, інформаційного та міжнародного права й обумовлений глибинною трансформацією суспільних відносин під впливом цифровізації. Водночас відсутність уніфікованого підходу до визначення їх змісту та структури, як у національній, так і в зарубіжній

правовій доктрині, свідчить про перебування цієї категорії на стадії активного науково-теоретичного становлення.

Аналіз чинного законодавства України дає підстави констатувати фрагментарний характер правового регулювання цифрових прав, що проявляється у розпорошеності відповідних норм у нормативно-правових актах різної юридичної сили, відсутності єдиної дефініції та системного підходу до їх закріплення, зумовлюючи складність правозастосування, неоднорідність судової практики та недостатню ефективність механізмів їх гарантування і захисту. Додатковим фактором є міжгалузевий характер цифрових прав, що ускладнює їх інституціоналізацію в межах однієї правової сфери.

Обґрунтовано, що цифрові права не утворюють самостійного покоління прав людини, а виступають формою трансформації та функціональної адаптації класичних конституційних прав і свобод до умов цифрового середовища. Їх зміст розкривається через реалізацію таких базових прав, як право на приватність, свободу вираження поглядів, доступ до інформації та інші, що набувають нових форм прояву в умовах використання інформаційно-комунікаційних технологій. У цьому контексті цифрові права доцільно розглядати як підсистему конституційних прав людини, що характеризується специфікою механізмів реалізації, зумовленою впливом цифрових платформ, алгоритмічних систем та технологій штучного інтелекту. Їх подальший розвиток потребує комплексного нормативного врегулювання, спрямованого на подолання фрагментарності законодавства, гармонізацію з правом Європейського Союзу, а також формування ефективних інституційних і процесуальних гарантій захисту прав особи у цифровому середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Разметаєва Ю.С. Цифрові права людини та проблеми екстериторіальності в їх захисті. *Право та державне управління*. 2020. № 4. С. 18–23. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2020.4.2>.
2. Коломоєць Т. Верлос Н., Нікітенко В., Воронкова В. Цифрові права людини в умовах розвитку штучного інтелекту та глобалізації. *Humanities Studies*. 2024. Вип. 20 (97). С. 207–217. DOI: <https://doi.org/10.32782/hst-2024-20-97-24>.
3. Taylor R.D. «Data localization»: The internet in the balance. *Telecommunications Policy*. 2020. Vol. 44 (8). P. 1-15. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.telpol.2020.102003>.
4. Белов Д.М., Переш І.Є., Покорба І. Цифрові права людини: доктринальні засади. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 110–115. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.17>.
5. Захарчук І.В., Цифрові права громадян України: конституційно-правове закріплення та механізми реалізації. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Право»*. Вип. 90. Ч. 1. 2025 с. 268–273. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.1.34>.
6. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
7. Сапарова А.О. Цифрові права людини в системі конституційних цінностей: теоретико-правові засади. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Право»*. 2026. Т. 1. С. 193–198. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.1.28>.
8. Чукаєва А.В. Права людини в цифрову епоху: баланс між безпекою та приватністю. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2025. № 75. С. 27–30. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2025.75.6>.
9. Чалчинський В.І. Сучасні тенденції забезпечення конституційних прав людини в умовах цифровізації. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова. Серія: «Право»*. 2024. Вип. 41. С. 110–120. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2024.41.15>.
10. Хаустова М. Г. Стандарти прав людини в сфері цифрових технологій під впливом глобалізаційних викликів. *Збірник наукових праць НДІ ПЗІР НАПрН України*. 2021. Вип. 5. С. 180–189. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2021/Conf_20.09.21/29.pdf.
11. Berch V., Lankevych A., Naturkach R., Bysaha Y., Prodan V. The role of digital technologies in building an inclusive and transparent society: an analysis of the legal mechanisms of democratic governance. *Amazonia Investiga*. 2024. Vol. 13 (79). P. 177-188. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2024.79.07.14>.
12. Кожухар О. Правове регулювання систем штучного інтелекту та захист персональних даних: лінії взаємозв'язків. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2025. Вип. 16. С. 80–87. DOI: <https://doi.org/10.18523/2617-2607.2025.16.80-87>.

13. Кравчук С. Вплив штучного інтелекту на права людини та загальні рекомендації для сталого втілення. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2024. № 3 (43). С. 101–110. DOI: <http://doi.org/10.23939/law2024.43.101>.
14. Aniel-Barrau S. Le patrimoine affecté de l'EIRL. URL: [10.70675/53db8d38zd2a7z4321za380z79174e49e4b3](https://doi.org/10.70675/53db8d38zd2a7z4321za380z79174e49e4b3).
15. Гончарова А.В. Елементи цифрової ідентичності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: «Право». Вип. 83. Ч. 1. 2024. С. 187–190. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.1.27>.
16. Карвацька С.Б., Маник А.З., Яремчук В.В. Кіберпростір: міжнародно-правове регулювання та практика застосування прецедентного права МС ООН. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 2. С. 1194–1199. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.180>.
17. Денисенко К.В., Борко І.С., Косов О.М. Реалізація цифрових та інформаційних прав людини в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: «Право». Вип. 77. Ч. 1. 2023. С. 90-94. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.1.14>.

Дата першого надходження рукопису до видання:

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 23.04.2026

Дата публікації: 10.05.2026

© Щерба О.С., Ухаль К.П., Продан В.І., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії СС ВУ 4.0